РЕАЛНОСТ ПРИВИДА: СТАРИ И НОВИ МЕДИЈИ

Повест прогањања лепоте

Ни-је те-шко утвр-ди-ти за-ко-но-мер-ност: што је умет-ност би-ла сло-бод-ни-ја и бли-жа чо-ве-ку, то су јој ма-ње би-ли по-треб-ни по-сред-ни-ци и ту-ма-чи. Ли-ков-на кри-ти-ка и исто-ри-ја умет-но-сти по-ја-вљу-ју се на-кон Фран-цу-ске ре-во-лу-ци-је, ка-да сла-бе ве-зе из-ме-ђу чо-ве-ка и Бо-га, чо-ве-ка и чо-ве-ка. Исто-риј-ски, што умет-ност по-ста-је ло-ши-ја и бе-зна-чај-ни-ја, то по-моћ-на апа-ра-ту-ра ја-ча. Да-на-шња умет-ност се и не мо-же раз-у-ме-ти без огром-не по-мо-ћи ли-ков-не кри-ти-ке, ко-ја све ви-ше по-ста-је нео-п-ход-на. Не-ка-да је прост на-род на аго-ри раз-у-мео ди-рект-но обра-ћа-ње нај-ве-ћих умо-ва, а са-да ни фи-ло-зоф не раз-у-ме фи-ло-зо-фа. Та-ко је и у свим дру-гим ду-хов-ним обла-сти-ма

Пише: Дејан Ђорић

Да би-смо да-ли од-го-вор на пи-та-ње шта су но-ви, а шта ста-ри ме-ди-ји, мо-ра-ли би-смо да их де-фи-ни-ше-мо. С об-зи-ром на то да се по-ка-за-ло да су де-фи-ни-ци-је у сфе-ри умет-нич-ког и естет-ског неуспео на-чин ми-шље-ња, утвр-ди-ће-мо са-мо да би се ста-ри ме-ди-ји од-но-си-ли на ста-ре умет-но-сти – цр-теж, сли-кар-ство, гра-фи-ку, скулп-ту-ру – док би но-ви ме-ди-ји би-ли сви пре-сту-пи, на-ди-ла-же-ња и про-ши-ре-ња. Ме-ђу-тим, убр-зо ће-мо утвр-ди-ти да ста-ри ме-ди-ји ни-су ста-ри на исти на-чин на ко-ји но-ви ни-су но-ви.

Ка-ко се, на осно-ву струч-не ли-те-ра-ту-ре, мо-же-мо уве-ри-ти, по-че-ци ви-зу-ел-не, кон-крет-не по-е-зи-је су у ан-тич-кој Грч-кој, пер-фор-ман-се је из-во-дио Ле-о-нар-до да Вин-чи, као и фу-ту-ри-сти око 1910. го-ди-не, ко-ји су од обје-ка-та и до-га-ђа-ја пра-ви-ли при-че. Вир-ту-ел-на ре-ал-ност на-зна-че-на је у ре-не-сан-сним ка-топ-трич-ким те-а-три-ма тро-ди-мен-зи-о-нал-них илу-зи-ја, за-че-ци умет-но-сти окру-же-ња (*en-vi-ron-ment*) су у ре-не-сан-сној Ита-ли-ји, хе-пе-нин-га и си-ту-а-ци-о-ни-зма у ре-ли-гиј-ским све-ча-но-сти-ма и ри-ту-а-ли-ма Да-ле-ког ис-то-ка, а на-ци-сти су уве-ли све-тло-сну скулп-ту-ру. Умет-ност као кон-цепт је по-сто-јао још у ста-ром Егип-ту. Рад са те-лом као умет-ност, те-ло као де-ло, спро-во-ди се у си-сте-ми-ма јо-ге, ко-ји се-жу у вре-ме од пре две хи-ља-де го-ди-на,
mail
-
art
је стар ко-ли-ко и пе-чат или оти-сак (ша-ке умет-ни-ка у пе-ћи-на-ма у до-ба па-ле-о-ли-та), за
junk
–
art
су зна-ли ста-ри Ри-мља-ни, итд.

Уви-ђа-мо да се умет-ност не мо-же стро-го по-де-ли-ти на мо-но-ме-диј-ску и по-ли-ме-диј-ску умет-ност, као што ви-ше-знач-ност ни-је ис-кљу-чи-ва ка-рак-те-ри-сти-ка ових дру-гих. Про-блем се ком-пли-ку-је уво-ђе-њем ком-пју-тер-ске и ра-зних об-ли-ка елек-трон-ске умет-но-сти. Ком-пју-тер се код ге-не-ри-са-ња сли-ка слу-жи ста-ром (ма-те-ма-тич-ком) по-де-лом на цр-теж и бо-ја-ма-зу, ко-ји су бит-ни за пер-спек-ти-ву. Он је сло-жен и де-ло-тво-ран про-ду-же-так сли-кар-ског фи-зич-ко-оп-тич-ког апа-ра-та и ин-стру-мен-та-ри-ја. С дру-ге стра-не, у од-но-су на иза-зо-ве по-ста-вље-не у исто-ри-ји мо-дер-не, схва-ће-ној нај-ши-ре мо-гу-ће, од ре-не-сан-се до кон-цеп-ту-а-ли-зма, уви-ђа се да елек-трон-ска умет-ност ни-је до-не-ла ни-ка-кву бит-ну но-ви-ну, ни-је ре-во-лу-ци-о-ни-са-ла умет-ност, осим у сми-слу из-ра-жај-них сред-ста-ва.

ПОЕТИКА ЗАПАКОВАНЕ ЦИГЛЕ

Пра-ва но-вост у од-но-су ста-рих и но-вих ме-ди-ја је усто-ли-че-ње те-о-риј-ске и кри-тич-ке ми-сли као ар-би-трар-не у си-сте-му умет-но-сти. Из-гра-ђу-је се мо-дел ми-шље-ња ко-ји не са-мо да пре-ва-зи-ла-зи ту-ма-че-ње, већ ши-ри по-ље умет-нич-ког, ре-про-ду-ку-је га, ства-ра и усло-вља-ва, по-ја-вљу-ју-ћи се као дог-ма и иде-о-ло-ги-ја. То је до-при-не-ло де-гра-ди-ра-њу умет-ни-ка као ства-ра-о-ца и исто-ри-је умет-но-сти као на-уч-не, ху-ма-ни-стич-ке ди-сци-пли-не (са по-ра-зних иде-ја о кра-ју умет-но-сти пре-шло се на про-јек-ци-ју кра-ја исто-ри-је умет-но-сти и ли-ков-не кри-ти-ке). Још је Ежен Де-ла-кроа у свом *Днев-ни-ку* (*Jo-ur-nal*), ко-ји је пи-сао од 1822. до 1863. го-ди-не, уочио опа-сност од ин-те-лек-ту-а-ли-за-ци-је, тех-ни-за-ци-је и кон-цеп-ту-а-ли-за-ци-је, умет-ност у ко-јој ће ми-са-о-ни еле-мент над-вла-да-ти осе-ћај-ни, ин-стинк-тив-ни, ин-ту-и-тив-ни и све оста-ле.

Кон-цеп-ту-а-ли-за-ци-ја умет-но-сти по-ду-да-ри-ла се са не-стан-ком при-ро-де и при-ро-де умет-но-сти. Бе-ла Хам-ваш, по-след-њи ве-ли-ки европ-ски ми-сли-лац, пред смрт је пи-сао да му ни-че-га на све-ту ни-је жао, осим што не-ће ви-ше мо-ћи да ви-ди, осе-ти и по-ми-ри-ше цве-ће. Сва зло-ћуд-ност но-вих ме-ди-ја огле-да се у од-но-су пре-ма при-ро-ди. Док је сли-кан, цвет ни-је био угро-жен. Ка-да је по-стао обје-кат са ко-јим се не-што ра-ди, то је био знак по-ре-ме-ће-но-сти не са-мо умет-но-сти већ и људ-ско-сти, на-го-ве-штај кри-зе. Умет-ност је по-че-ла да се се-ли у дру-ге обла-сти ко-је су јој би-ле стра-не – фи-зи-ку, хе-ми-ју, ме-ди-ци-ну и ге-не-ти-ку, што пр-ља чи-сту умет-ност.

Прем-да у умет-но-сти све ре-фе-ри-ра, ску-пља се и те-жи ка њој, Ње-но Ве-ли-чан-ство Сли-ка де-тро-ни-зу-је се већ ви-ше ве-ко-ва. За-што је у вред-но-сном сми-слу сли-ка би-ла та-ко ви-со-ко по-ста-вље-на? Не за-то што она под-ра-зу-ме-ва ле-по-ту јер, ка-ко исто-ри-ја по-ка-зу-је, и ру-жно-ћа мо-же има-ти не-ку од осо-би-на ле-пог, већ за-то што је се-кун-дант исти-не. Из те пер-спек-ти-ве ле-по-та се ма-ње угро-жа-ва (пост)мо-дер-ним ме-ди-ји-ма, мно-го ви-ше се из ње из-го-ни исти-на. Као да се са сва-ким но-вим ме-ди-јем уво-де но-ве ме-то-де про-га-ња-ња ле-по-те, још ви-ше до-бро-те и исти-не.

Но-ви ме-ди-ји су из-ве-шта-че-ни у сфе-ри естет-ског и ми-са-о-ног и етич-ки про-бле-ма-тич-ни. Ка-ко утвр-ди-ти кри-те-ри-ју-ме за но-ве ме-ди-је, ка-ко до-ка-за-ти да је ци-гла из-ло-же-на у га-ле-ри-ји (а би-ло је хи-ља-де та-квих ци-га-ла у сто-ти-на-ма га-ле-ри-ја) у ис-тој вред-но-сној рав-ни са Ле-о-нар-до-вом *Мо-на Ли-зом*? Ре-во-лу-ци-о-на-ри фран-цу-ског сту-дент-ског бун-та из 1968. го-ди-не по-ру-чи-ва-ли су да је умет-ност са-мо ци-гла ба-че-на у ли-це по-ли-цај-ца. Ни-је у но-вим ме-ди-ји-ма све лаж, ми-ми-кри-ја, ми-гра-ци-ја, сме-на, аб-ди-ка-ци-ја, кон-тек-сту-а-ли-за-ци-ја, кон-цеп-ту-а-ли-за-ци-ја, од-у-ста-ја-ње и од-у-ми-ра-ње. Са-ма лаж је основ-но по-ла-зи-ште. Јед-но-став-ни-је ре-че-но, Ди-ша-нов пи-со-ар из 1917, иро-нич-но на-зван *Фон-та-на*, умет-ност је са-мо у га-ле-ри-ји, у од-ре-ђе-ном тре-нут-ку и под од-ре-ђе-ним усло-ви-ма, док је сли-ка оно што је-сте и на ђу-бри-шту. Јед-но-гла-сно пла-не-тар-но ко-ко-да-ка-ње по-мах-ни-та-ле ли-ков-не те-о-ри-је и кри-ти-ке до-при-но-си раз-у-ме-ва-њу но-ве умет-но-сти ко-јој је та-ква по-др-шка нео-п-ход-на. Ни-је те-шко утвр-ди-ти за-ко-но-мер-ност: што је умет-ност би-ла сло-бод-ни-ја и бли-жа чо-ве-ку, то су јој ма-ње би-ли по-треб-ни по-сред-ни-ци и ту-ма-чи. Ли-ков-на кри-ти-ка и исто-ри-ја умет-но-сти по-ја-вљу-ју се на-кон Фран-цу-ске ре-во-лу-ци-је, ка-да сла-бе ве-зе из-ме-ђу чо-ве-ка и Бо-га, чо-ве-ка и чо-ве-ка. Исто-риј-ски, што умет-ност по-ста-је ло-ши-ја и бе-зна-чај-ни-ја, то по-моћ-на апа-ра-ту-ра ја-ча. Да-на-шња умет-ност се и не мо-же раз-у-ме-ти без огром-не по-мо-ћи ли-ков-не кри-ти-ке, ко-ја све ви-ше по-ста-је нео-п-ход-на. Не-ка-да је прост на-род на аго-ри раз-у-мео ди-рект-но обра-ћа-ње нај-ве-ћих умо-ва, а са-да фи-ло-зоф не раз-у-ме фи-ло-зо-фа. Та-ко је и у свим дру-гим ду-хов-ним обла-сти-ма.

ГРЧЕВИТО ПОДУПИРАЊЕ ПРАЗНИНЕ

Дра-ган Лу-бар-да, бе-о-град-ски цр-тач древ-ног ко-ва, све та-кве по-ја-ве у умет-но-сти на-звао је „по-на-ша-ње”, озна-чив-ши их као „сцен-ске” и иде-о-ло-шке крет-ње у сфе-ри естет-ског, без ду-бљег сми-сла. У да-на-шњој ли-ков-ној те-о-ри-ји упра-во се „по-на-ша-ње” уво-ди као по-зи-ти-ван, ле-ги-ти-ман, оче-ки-ва-ни мо-дел ства-ра-ла-штва. Лу-бар-да је по-сред-но скре-нуо па-жњу и на пи-та-ње за-што ве-ро-ва-ти умет-но-сти но-вих ме-ди-ја. Ни-је ли да-нас на-пу-ште-но, не-по-пу-лар-но и не-по-др-жа-но сли-ка-р-ство по-след-њи об-лик искре-ног, тач-ни-је исти-ни-тог у умет-но-сти, са-мим тим што ни-је ни-чим из-ну-ђе-но, ни-ти ме-дијс-ки ко-рум-пи-ра-но.

Но-ви ме-ди-ји, но-ви на-чи-ни ми-шље-ња, но-ви при-сту-пи и иде-о-ло-ги-је су мо-жда нај-ви-ше опу-сто-ши-ли ар-хи-тек-ту-ру. У то-ку је про-па-да-ње ове древ-не умет-но-сти, кри-за ку-ће, зда-ња, ста-ни-шта, са-мим тим и до-ма, по-ро-ди-це и дру-штва. Ку-ће су на-лик пре-зер-ва-ти-ви-ма, тран-спа-рент-не, мо-бил-не и екран-ске, не за људ-ске, већ за не-ке дру-ге по-тре-бе. Та са-да мон-стру-о-зна „умет-ност" (мо-же ли се не-што у сфе-ри естет-ског на-зва-ти умет-но-шћу уко-ли-ко је про-тив чо-ве-ка), то сил-но пре-о-бра-ће-ње до-ма, ен-те-ри-је-ра, у ком-би-на-ци-ју пе-ри-о-ни-це, апо-те-ке, ка-сап-ни-це и луд-ни-це угро-жа-ва не-што те-мељ-но и еле-мен-тар-но као што је људ-ска (и жи-во-тињ-ска) по-тре-ба да се дом стек-не и да се у ње-му жи-ви. Не-ки ци-ник би при-ме-тио да је то због то-га што је сви-ме овла-да-но, дом је сву-да, сва ме-ста на ко-ји-ма жи-ве љу-ди пла-не-тар-но се по-ве-зу-ју, цео свет по-ста-је јед-на ве-ли-ка ку-ћа, ве-ли-ки, по-след-њи град, тач-ни-је за-твор. Ха-на Арент је пр-ва про-ре-кла да ће бу-дућ-ност све-та би-ти ло-го-ра-шка, те да ни-ко не-ће има-ти дом.

Из тог он-то-ло-шког па-кла, а не са-мо са ве-ли-ке исто-риј-ске дис-тан-це, из пост-мо-дер-не, чи-ји нас жре-ци уче да је исто-ри-ја сти-гла до свог кра-ја, да је мр-тва, те да је сад мо-гу-ће са-мо ре-тро-спек-тив-но гле-да-ње, мо-же се ви-де-ти да про-је-кат мо-дер-не ни-је ус-пео и да не мо-же ус-пе-ти. Да-нас на сце-ну сту-па ми-то-ло-ги-за-ци-ја и ре-ми-то-ло-ги-за-ци-ја јед-не па-ра-диг-ме, при-че ко-ја се уто-пиј-ски обе-ћа-ва и за ко-ју се на-сил-но, ве-штач-ки, при-пре-ма те-рен да бу-де по-след-ња ве-ли-ка при-ча, да у име ње од-у-мру све оста-ле.

Ан-ти-ес-ха-то-ло-ги-ја, уни-тар-ност, свет све-ден на нај-ма-њи за-јед-нич-ки име-ни-тељ, по-себ-но онај умет-нич-ки, свет ега-ли-та-ран као у ка-квом пост-мо-дер-ном ко-му-ни-зму или па-клу при-ви-да, не чи-ни но-ве ме-ди-је ни но-вим ни из-у-зет-ним на ћу-бри-шту иде-ја. Оно што се не мо-же пре-ви-де-ти, за-бо-ра-ви-ти, ни опро-сти-ти, што умет-ност ни-ка-да ни-је до-пу-шта-ла, што ће са-да-шњу ко-рум-пи-ра-ти, под-ри-ти из-ну-тра и гур-ну-ти је у још ду-бље кру-го-ве па-кла пост-мо-дер-ног све-та, је-сте крај-ња до-са-да што се као за-дах ши-ри из те-ла но-ве умет-но-сти ко-ја је те-ле-сно по-ста-ви-ла го-то-во као је-ди-ни кри-те-ри-јум. Та ће до-са-да мо-жда, као не-ка-да у исто-ри-ји сти-ло-ва, по-кре-ну-ти пло-до-но-сне ла-ви-не ре-во-лу-ци-ја, тач-ни-је кон-тра-ре-во-лу-ци-ја. Мо-жда ће, уме-сто пе-пе-ла и ки-се-лих ки-ша, ве-ја-ти снег за не-ка но-ва про-ле-ћа. Мо-жда за Умет-ност још има на-де. **<**

(Новембар-децембар 2005)